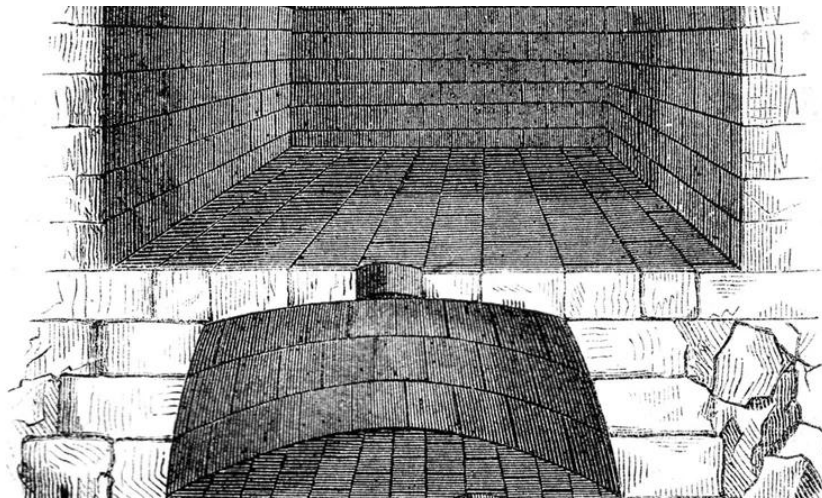

Επιτήρηση και Τιμωρία - Αναφορές στο Βυζάντιο

Καλλιόπη Κ. Παπακωνσταντίνου
Αναπλ. Καθηγήτρια Ιστορίας Δικαίου
Νομική Σχολή Α.Π.Θ.

Πρόλογος

- Η φυλάκιση δεν αποτελούσε αυτοτελή ποινή στον αρχαίο κόσμο. Ο εγκλεισμός λειτουργούσε ως προσωρινή κράτηση, πχ. για οφειλέτες ιδιωτών ή του δημοσίου εωσότου εκπληρώσουν τα χρέη τους (ως μέσον εξαναγκασμού) ή για θανατοποινίτες μέχρι την εκτέλεση της ποινής τους (βλ. περίπτωση Σωκράτη). Επίσης, ως 'εγγύηση παραμονής', προκειμένου να εμφανιστεί κάποιος στο δικαστήριο.
- Ο εγκλεισμός αρχικά γινόταν στο πλαίσιο του οίκου, εντός της οικίας. Για δημόσια αδικήματα σε χώρους δημοσίων μεγάρων κτλ. Επίσης, π.χ. για αιχμαλώτους πολέμου σε χώρους λατομείων κτλ.
- Σταδιακά, απαγορεύθηκε ο εγκλεισμός εκ μέρους ιδιωτών σε ιδιωτικά οικήματα και το κράτος διεκδίκησε αποκλειστικότητα στον ποινικό κόλασμο.
- Από τον εγκλεισμό κυρίως σε μοναστήρια ή στα υπόγεια δημοσίων κτιρίων κτλ άρχισε να αλλάζει μορφή και να διαμορφώνεται η φυλάκιση ως αυτοτελής ποινή, που περιελάμβανε την απομόνωση και την επιτήρηση του καταδίκου, στον οποίο επιβαλλόταν αναγκαστική εργασία.

βλ. πάντως και αντίθετη άποψη

Ανδοκίδης (4), κατά Αλκιβιάδου, § 3 επ.: τῶν μὲν γὰρ ἰδίων ἀδικημάτων μεγάλην τιμωρίαν ταύτην νομίζω, τῶν δὲ δημοσίων μικρὰν καὶ οὐδενὸς ἀξίαν ἢ γοῦμαι ζημίαν, ἐξὸν κολάζειν χρήμασι καὶ δεσμῶ καὶ θανάτῳ.

Δημοσθένης (24) κατά Τιμοκράτους, § 151: Τὰ γὰρ κρίνοντα τὰς κρίσεις ἀπάσας τὰ δικαστήρι' ἐστίν, οἷς ἐξουσία ἐστὶ καὶ δεσμὸν καὶ ἄλλ' ὅ τι ἂν βούλωνται καταγιγνώσκειν.

Πλάτων, Απολογία, 37 c: ἀντὶ τούτου δὴ ἔλωμαι ὧν εὖ οἶδά τι κακῶν ὄντων τούτου τιμησάμενος; πότερον δεσμοῦ; καὶ τί με δεῖ ζῆν ἐν δεσμοτηρίῳ, δουλεύοντα τῇ ἀεὶ καθισταμένῃ ἀρχῇ, τοῖς ἔνδεκα; ἀλλὰ χρημάτων καὶ δεδέσθαι ἕως ἂν ἐκτείσω;

αντίθετη άποψη (συνέχεια)

- Λυσίας (6), § 21 επ.: *ὅς ῥᾶον ἠγήσατο δεσμοῦ τιμήσασθαι ἢ ἀργυρίου* (κατηγορεῖ τον Ανδοκίδη ότι κατά τη διαδικασία της τιμήσεως πρότεινε για τον εαυτό του τον 'δεσμόν', αντί της καταβολής χρηματικής ποινής, όταν βρέθηκε ένοχος ασεβείας, και παρέμεινε στο δεσμοτήριο για έναν χρόνο.
- Ανδοκίδης (1) περί των μυστηρίων, § 48 : *ἐπειδὴ δὲ ἐδεδέμεθα πάντες ἐν τῷ αὐτῷ, καὶ νύξ τε ἦν καὶ τὸ δεσμοτήριον συνεκέκλητο, ἦκον δὲ τῷ μὲν μήτηρ, τῷ δὲ ἀδελφή, τῷ δὲ γυνὴ καὶ παῖδες, ἦν δὲ βοή καὶ οἶκος κλαιόντων καὶ ὁ δυρομένων τὰ παρόντα κακά, λέγει πρὸς με Χαρμίδης,..* (πληροφορούμαστε για τις συνθήκες κράτησής του Ανδοκίδη μαζί με 41 άλλους κατηγορουμένους για συνωμοσία στο δεσμοτήριο και τη δυνατότητα να συνομιλοῦν μεταξύ τους κτλ.)
- Δημοσθένης (25) κατ'Αριστογείτονος, § 56: *Ὅτε γὰρ τὸ δεσμοτήριον διορύξας ἀπέδρα, τότε πρὸς γυναῖκά τιν' ἔρχεται Ζωβίαν ὄνομα, ἧ ἑτύγχανεν, ὡς ἔοικε, κεχρημένος ποτέ· καὶ κρύπτει καὶ διασώζει τὰς πρώτας ἡμέρας αὐτὸν ἐκείνη, ἃς ἐζήτουν καὶ ἐκήρυττον οἱ ἔνδεκα, καὶ μετὰ ταῦτα δοῦσα δραχμὰς ὀκτῶ ἐφόδιον καὶ χιτωνίσκον καὶ ἱμάτιον ἐξέπεμψεν εἰς Μέγαρα.* (Ο δε Αριστογείτων δραπέτευσε από το δεσμοτήριο, τρυπώντας τον τοίχο, και στη συνέχεια διέφυγε στα Μέγαρα με τη βοήθεια μιας γυναίκας που του προσέφερε καταφύγιο, όταν τον καταζητούσαν οι Ένδεκα. Παρακάτω στις § § 59 επ. του ίδιου λόγου, περιγράφονται οι συνθήκες κράτησης και πληροφορούμαστε ότι και ξένοι κρατούνταν στον ίδιο χώρο (βλ. ένας Ταναγραίος), και ότι οι συγκρατούμενοι μοιράζονταν τη φωτιά, το λίχνο, το ποτό την τροφή και 'τιμωρούσαν' συγκρατούμενους τους που επεδείκνυαν απaráδεκτη συμπεριφορά (εδώ τον Αριστογείτονα)
- Δημοσθένης (24) κατά Τιμοκράτους, § 125: *Ἐπεὶ Ἄνδροτίωνί γε πότερ' οὐ πατρῶον τὸ δεδέσθαι ἀλλ' αὐτοὶ ἴστε πολλὰς πεντετηρίδας ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ διατρίψαντα τὸν πατέρ' αὐτοῦ, καὶ ἀποδράντα, ἀλλ' οὐκ ἀφεθέντα.* Και παρακάτω, § 135: *καὶ ἐγένετ' ἐν τῷ οἰκήματι τούτῳ πόλλ' ἔτη,..*

δεσμωτήριο στην αρχαία Αθήνα

Στη νοτιοδυτική πλευρά της αρχαίας Αγοράς, δίπλα στην Ηλιαία (4ος αιω.)

αρχαϊκή εποχή Ρώμης

- ο *pater familias* επιλύει τις διαφορές εντός της *familia*, όπως ο αρχηγός (*pater*) του γένους τις διαφορές εντός του γένους (*gens*).
- *pater familias*--> *ius vitae necisque* στα τέκνα του
- *ergastulum* (ελλ. εργαστήριο)= ιδιωτικός χώρος εγκλεισμού, στον οποίο επιβαλλόταν αναγκαστική απασχόληση σε συνθήκες κράτησης.

Η έννοια του οἴκου στις αρχαίες κοινωνίες

- αποτελεί εστία κοινωνικού ελέγχου και απόδοσης δικαιοσύνης
- Κικέρων, *de re publica* 3, 25, 37:
- τα παιδιά χρειάζονται τον σωφρονισμό, οι δούλοι πρέπει να εξαναγκασθούν.
- ‘ιδιωτικός χώρος εγκλεισμού’ (βλ. *ergastulum*)= φυλακή που διαχειρίζεται με απόλυτη εξουσία ένας ιδιώτης (ο κύριος του οίκου, ο *pater familias*)
- Σταδιακά (επί ρωμαϊκής αυτοκρατορίας) γίνεται προσπάθεια να αντικατασταθεί η δυνατότητα ‘ιδιωτικού εγκλεισμού’ (όπου κάποιος κρατείται από τον κύριό του, διότι διέπραξε κάτι εναντίον του) από τον εγκλεισμό σε δημόσιους χώρους, όπου εγκλείονται όσοι έχουν καταδικαστεί από δικαστήριο ή κάποιον φορέα εξουσίας, π.χ. άρχοντα για σοβαρά παραπτώματα.

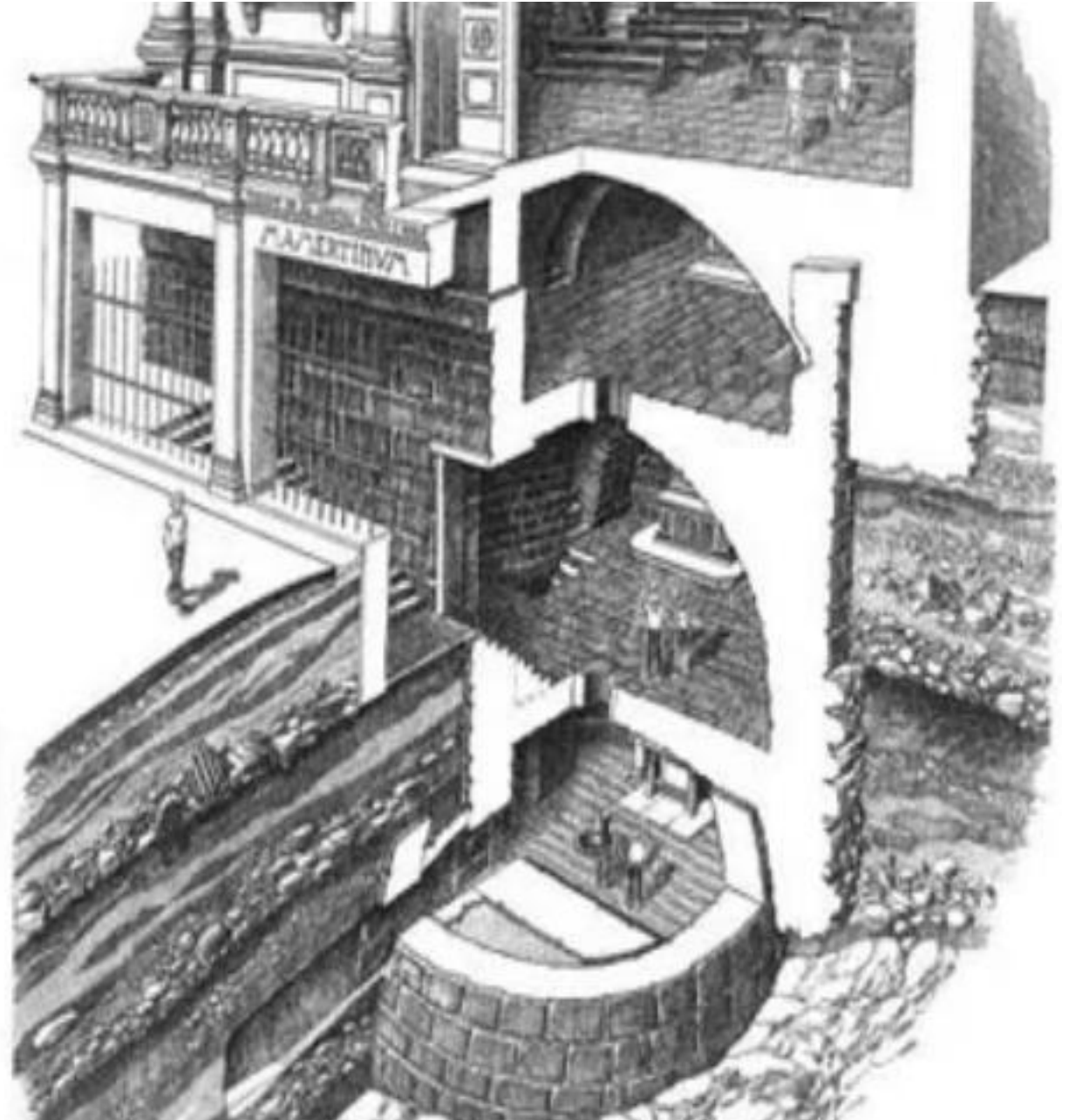
lex XII tab. (Tab. III, 3 - 6) -> εγκλεισμός του οφειλέτη στο σπίτι του δανειστή (*carcer privatus*)

- οφειλέτες που καθίσταντο υπερήμεροι, υπόκειντο επιλαβή (*manus iniectio*) εκ μέρους των δανειστών τους, οι οποίοι είχαν το δικαίωμα να τους κρατήσουν έγκλειστους στην οικία τους. Στο νόμο προβλεπόταν η ελάχιστη τροφή που έπρεπε να τους παρέχεται, τα δεσμά που έπρεπε να επιβληθούν κτλ. Κάθε τρεις ημέρες εκτίθεντο στην Αγορά, ώστε να βρεθεί κάποιος να αποπληρώσει το χρέος του, ενώ με το πέρας εξήντα ημερών, εάν το χρέος δεν είχε εξοφληθεί καθίσταντο δούλοι ή υφίσταντο τη θανατική ποινή.

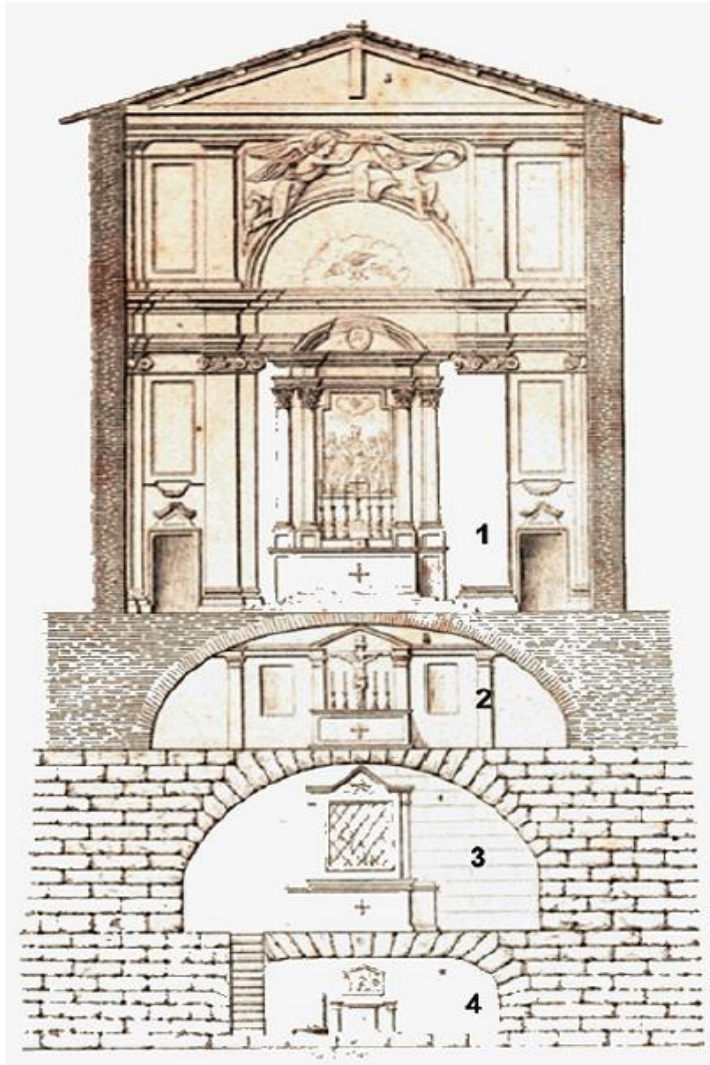
Ρώμη - την περίοδο της βασιλείας -*carcer*

- Τίτος Λίβιος, *ab urbe condita* 1, 33, 8:
- Ο 4ος βασιλιάς της Ρώμης, Ancus Marcius, έκτισε μια φυλακή (*carcer*) στη Ρώμη, στην αγορά (*forum*)
- Ο 6ος βασιλιάς (Ετρούσκος), Servius Tullius, συμπλήρωσε το κτίσμα, βαθαίνοντάς το---> *carcer Tullianum*

η χωροταξία του carcer

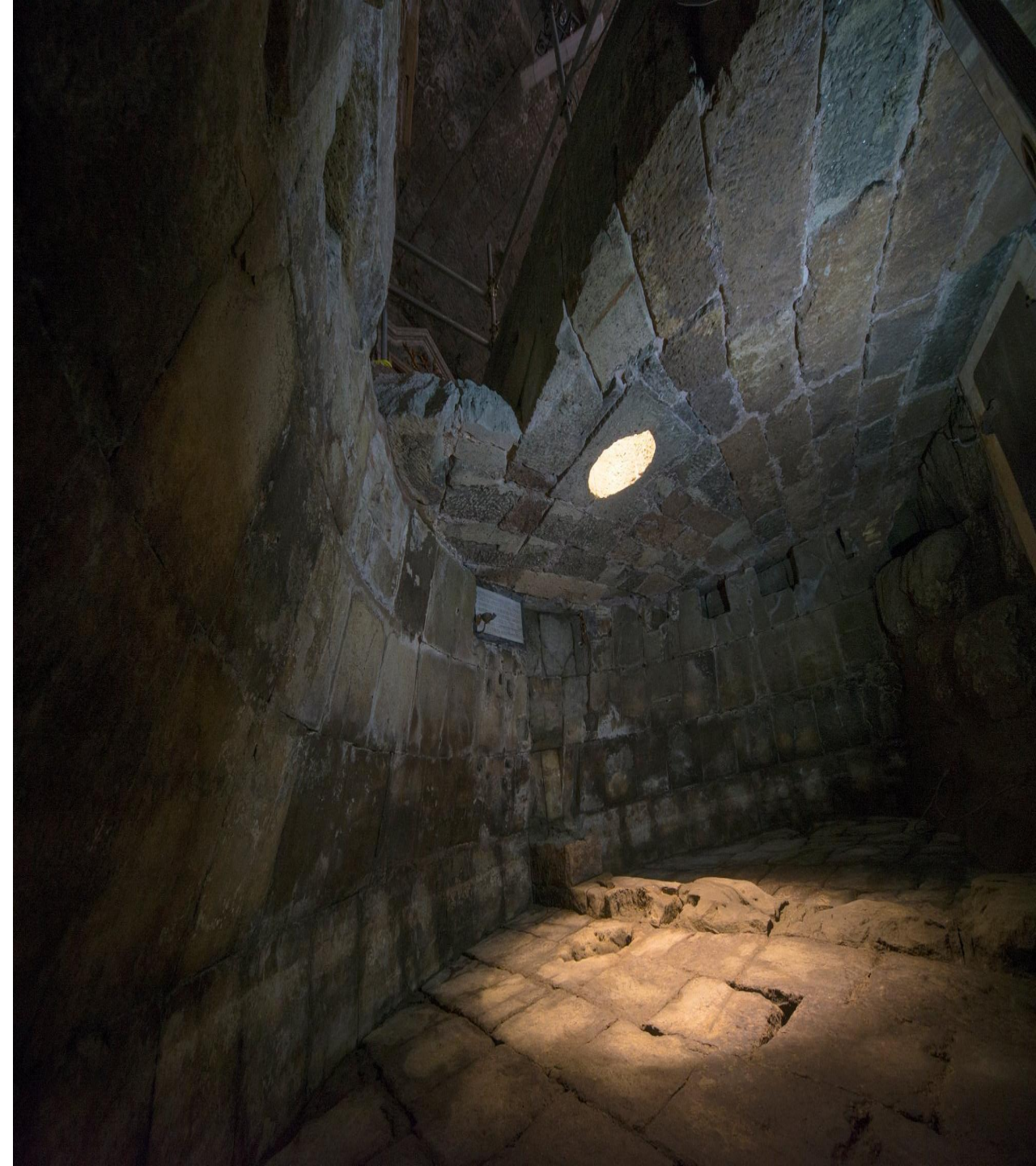
- Το ανώτερο επίπεδο του *carcer* ονομαζόταν *vestibula carcerum*, και σε αυτό οι κρατούμενοι είχαν τη δυνατότητα να δέχονται επισκέψεις και να βλέπουν το φως του ήλιου
- το κατώτερο μέρος ήταν υπόγειο και σκοτεινό (μπουντρούμι) και προοριζόταν για τον εγκλεισμό κυρίως των καταδίκων σε θανατική ποινή. (αφορούσε κατά κύριο λόγο πληβείους)

1. Church of San Giuseppe dei Falegnami
2. Cappella del Santissimo Crocifisso
3. Carcer
4. Tullianum

carcer Tullianum

- Σαλλούστιος, Πόλεμος με τον Κατιλίνα, 55, 3 επ.:
- “Στη φυλακή αυτή, όταν ανέβει κανείς λίγο προς τα αριστερά, υπάρχει ένα μέρος που λέγεται Τυλλιανό και βρίσκεται δώδεκα περίπου πόδια κάτω από την επιφάνεια του εδάφους. Το μέρος περιβάλλεται γύρω γύρω από τοίχους και από πάνω έχει θόλο, στηριγμένο σε πέτρινες αψίδες, αλλά από την εγκατάλειψη, το σκοτάδι και τη βρώμα, η όψη του προκαλεί αηδία και τρόμο...”

Latumiae (λατομεία - ελλ. λιθοτομείαι)

- Από τον 2ο αι. πΧ. υπάρχουν αναφορές για κράτηση μεγαλύτερου αριθμού ανθρώπων σε λατομεία. ==> de facto θανατική καταδίκη λόγω ασιτίας και απάνθρωπων συνθηκών..
- Βλ. και αρχαιότερες αναφορές, και σε έλληνες συγγραφείς
- Θουκυδίδης 7, 86, 1-2(απόδοση Ελ. Βενιζέλου): *Οι Συρακούσιοι και οι σύμμαχοί των, συγκεντρωθέντες και παραλαβόντες τα λάφυρα και όσους περισσότερους αιχμαλώτους ημπόρεσαν να συγκεντρώσουν, επέστρεψαν εις την πολιν. § 2 Και τους μεν λοιπούς αιχμαλώτους Αθηναίους και συμμάχους κατεβίβασαν εις τα λατομεία, τα οποία εθεώρησαν ως το ασφαλέστερον μέρος προς φρούρησίν των.*

Θουκυδίδης, Ιστορία 87, 1, 4 (απόδοση Ελ. Βενιζέλου)

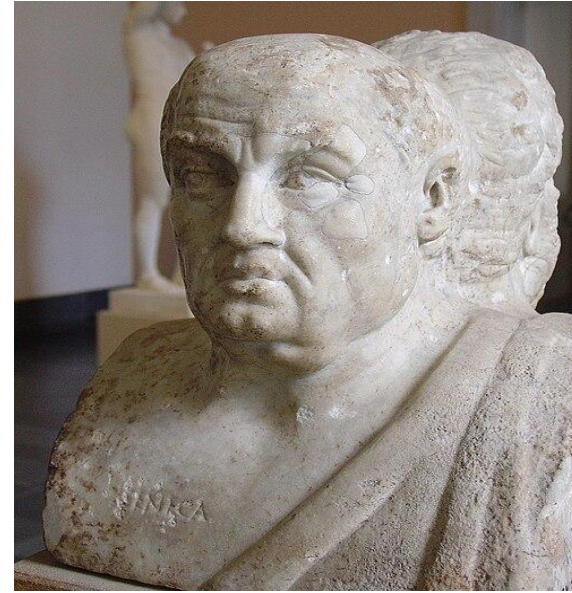

- Τους εις τα λατομεία περιορισθέντας αιχμαλώτους οι Συρακούσιοι μετεχειρίσθησαν κατ' αρχάς με πολλήν σκληρότητα. Συσσωρευμένοι πολλοί εντός στενού και βαθέος λάκκου, εβασανίζοντο δια την έλλειψιν στέγης κατ' αρχάς από τας ηλιακάς ακτίνας και τον επικρατούντα εισέτι πνιγηρόν καύσωνα, ενώ, επειδή αι νύκτες αντιθέτως επηκολούθουν φθινοπωριναί και ψυχραί, αι απότομοι μεταβολαί της θερμοκρασίας επέδρων ολεθρίως επί της υγείας των, προκαλούσαι ασθενείας. [7.87.2] Ένεκα της ελλείψεως, εξ άλλου, χώρου, ήσαν υποχρεωμένοι να κάμνουν κάθε τι εις το αυτό μέρος. Τα πτώματα επί πλέον εκείνων που απέθνησκαν από τα τραύματα, από την απότομον μεταβολήν της θερμοκρασίας και τας τοιαύτας αιτίας, συνεσωρεύοντο τα μεν επί των δε, αναδίδοντα ανυπόφορον δυσσομίαν. Εταλαιπωρούντο συγχρόνως οι αιχμάλωτοι από πείναν και δίψαν, διότι επί οκτώ όλους μήνας έδιδαν εις έκαστον εξ αυτών μίαν κοτύλην ύδατος και δύο κοτύλας σίτου. Και από τας άλλας κακοπαθείας, τας οποίας άνθρωπος ριφθείς εις τοιούτον μέρος είναι φυσικόν να υποστή, καμμίαν δεν διέφυγαν.*

Seneca, *de clementia*, 22:

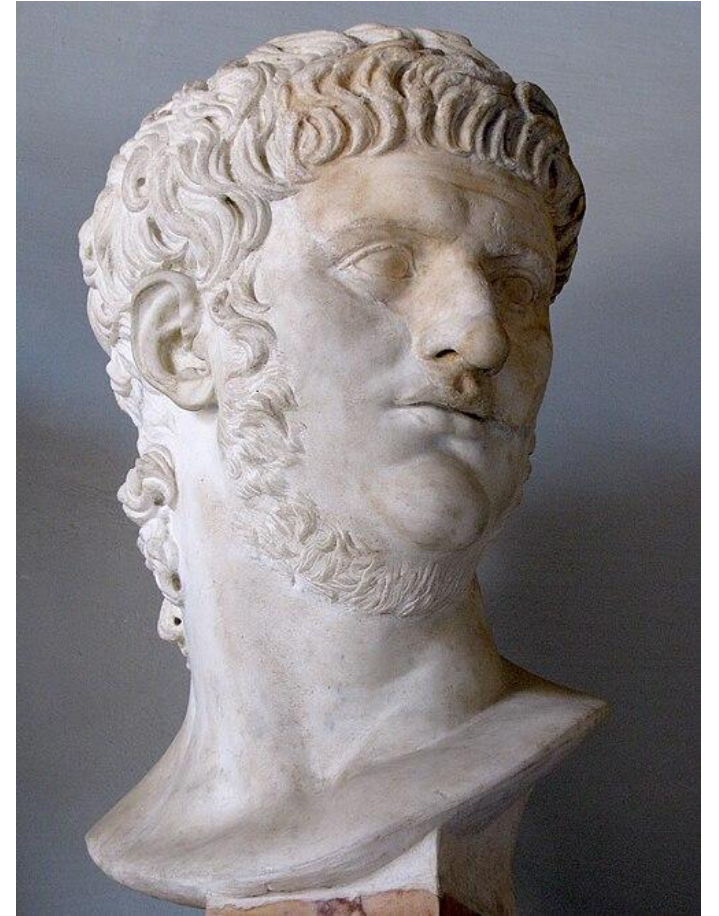
- *Transeamus ad alienas iniurias, in quibus vindicandis haec tria lex secuta est, quae princeps quoque sequi debet: aut ut eum, quem punit, emendet, aut ut poena eius ceteros meliores reddat, aut ut sublatis malis securiores ceteri vivant.*

- Ας περάσουμε στα υπόλοιπα αδικήματα, στα οποία η αντεκδίκηση που επιτάσσει ο νόμος εξυπηρετεί τρεις σκοπούς, τους οποίους καλά θα κάνει να ακολουθήσει ο ηγεμών:
- την αναμόρφωση εκείνου που τιμωρείται,
- τον παραδειγματισμό των άλλων που θα τους κάνει καλύτερους,
- και την ασφάλεια των υπολοίπων.

Seneca (4 π.Χ.- 65 μ.Χ)

- διδάσκαλος του Ρωμαίου Αυτοκράτορα Νέρωνα, στωικός φιλόσοφος, τραγωδός και ευνοούμενος της Αυλής.
- Ο Σενέκας ως διδάσκαλος του Νέρωνα επηρέασε την πρώτη (ήπια) πενταετία της διακυβέρνησης του.
- Ο Νέρων στη συνέχεια εξελίχθηκε σε τύραννο. Απέδωσε τη φωτιά και την καταστροφή της Ρώμης του έτους 64 μ.Χ. στους Χριστιανούς και οργάνωσε, στην ουσία, τον πρώτο διωγμό τους (μεταξύ των συλληφθέντων οι απόστολοι Πέτρος και Παύλος).

Νέρων (αυτοκράτωρ 54 - 68 μ.Χ.),

Mamertinum - Tullianum

- Εκτός από τους Πέτρο και Παύλο στο Tullianum κρατήθηκαν επίσης ο ηττημένος Γαλάτης αρχηγός Βερκιγγετόριξ, ο βασιλιάς της Νουμιδίας Ιουγούρθας και αρκετοί άλλοι ηττημένοι ηγεμόνες αλλά και κατηγορούμενοι ως προδότες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Το όνομα Tullianum φαίνεται ότι προέρχεται από τον Ρωμαίο Βασιλιά Tullus Hostilius ή Servius Tullius ή από την αρχαία λατινική λέξη tullius που παρέπεμπε σε δεξαμενή.

διαφοροποίηση ποινικής μεταχείρισης μεταξύ *honestiores* - *humiliores* (2ος αι.μ.Χ. κ.ε.)

- ο εγκλεισμός κατ'οίκον (*custodia*) εφαρμοζόταν αντί της απομάκρυνσης σε νησί (*deportatio ad insulam*) σε μέλη των ανωτέρων τάξεων
- σε μέλη των κατώτερων τάξεων εφαρμόζονταν για τα ίδια αδικήματα άλλες ποινές, π.χ. καταναγκαστική εργασία
- γενικότερα στον αρχαίο κόσμο-> διαφοροποίηση ποινικής μεταχείρισης πολιτών - μη πολιτών, εντίμων - ευτελών κτλ

Οι Χριστιανοί στις φυλακές της Ρώμης

- πολλές μαρτυρίες στα Ευαγγέλια, στις πράξεις των Αποστόλων, στην Καινή Διαθήκη, 'πράξεις Χριστιανών μαρτύρων' για διώξεις και εγκλεισμό Χριστιανών που διώκονταν για διατάραξη της δημόσιας ειρήνης και ασφάλειας.
- Η φυλάκιση εξακολουθεί την περίοδο αυτή να λειτουργεί ως προσωρινή κράτηση μέχρις ότου εκτελεσθεί η ποινή των κρατουμένων. Ωστόσο, πολλές φορές η κράτηση διαρκούσε για μακρό χρονικό διάστημα και οι κρατούμενοι απεβίωναν λόγω των κακουχιών.
- Οι Χριστιανοί, όπως και οι στωικοί φιλόσοφοι, αντιμετώπιζαν με νηφαλιότητα τον θάνατο, ως λύτρωση.

ποινική μεταχείριση γυναικών

- Κατά την αρχαϊκή εποχή υπόκειντο στο *ius vitae necisque* του *pater familias* τους.
- Μία ποινή που επιβαλλόταν -> αποστολή σε οίκο ανοχής (τιμωρία σκληρότερη και από θάνατο)
- σε περίπτωση εγκύων κρατουμένων, κατά αναφορά του Πλούταρχου, εφαρμοζόταν αρχαίος αιγυπτιακός νόμος, με βάση τον οποίο η θανατική εκτέλεση εγκύου αναβαλλόταν μέχρι τη γέννηση του παιδιού.
- Πλούταρχος, Ηθικά, VII, 7 (552 D):
- “..τὸν δ’ ἐν Αἰγύπτῳ νόμον ἄρ’ οὐκ εἰκότως ὑμῖν ἀπογράψασθαι δοκοῦσιν ἐνιοὶ τῶν Ἑλλήνων, ὃς κελεύει τὴν ἔγκυον, ἂν ἄλῶ θανάτου, μέχρι τέκῃ φυλάττειν;”
“Πάνυ μὲν οὖν” ἔφασαν.
- Πλούταρχος: 1ος - 2ος αι.μ.Χ.
- (βλ. και Βασ. 60, 51, γ’: ἡ ἔγκυος πρὶν ἢ τέκῃ, οὐ τιμωρεῖται οὔτε βασανίζεται.)

Συνθήκες κράτησης γυναικών

- ενώ γενικώς απαγορευόταν η χρήση βίας εκ μέρους των φυλάκων, υπάρχουν μαρτυρίες για το παράδοξο φαινόμενο, γυναίκες κρατούμενες που είχαν καταδικασθεί σε θάνατο, να ακρωτηριάζονται ή να βιάζονται από τους φύλακες, διότι απαγορευόταν (ως ανόσια -> *nefas*) η εκτέλεση παρθένων γυναικών.
- Suetonius, Tiberius, 61, 5:
- *Immaturae puellae, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatae prius a carnifice, dein strangulatae.*
- (Τα ανώριμα κορίτσια, επειδή σύμφωνα με την παράδοση ήταν ανόσιο να απαγχονίζονται οι παρθένες, πρώτα ακρωτηριάζονταν από τον δήμιο και μετά απαγχονίζονταν.)

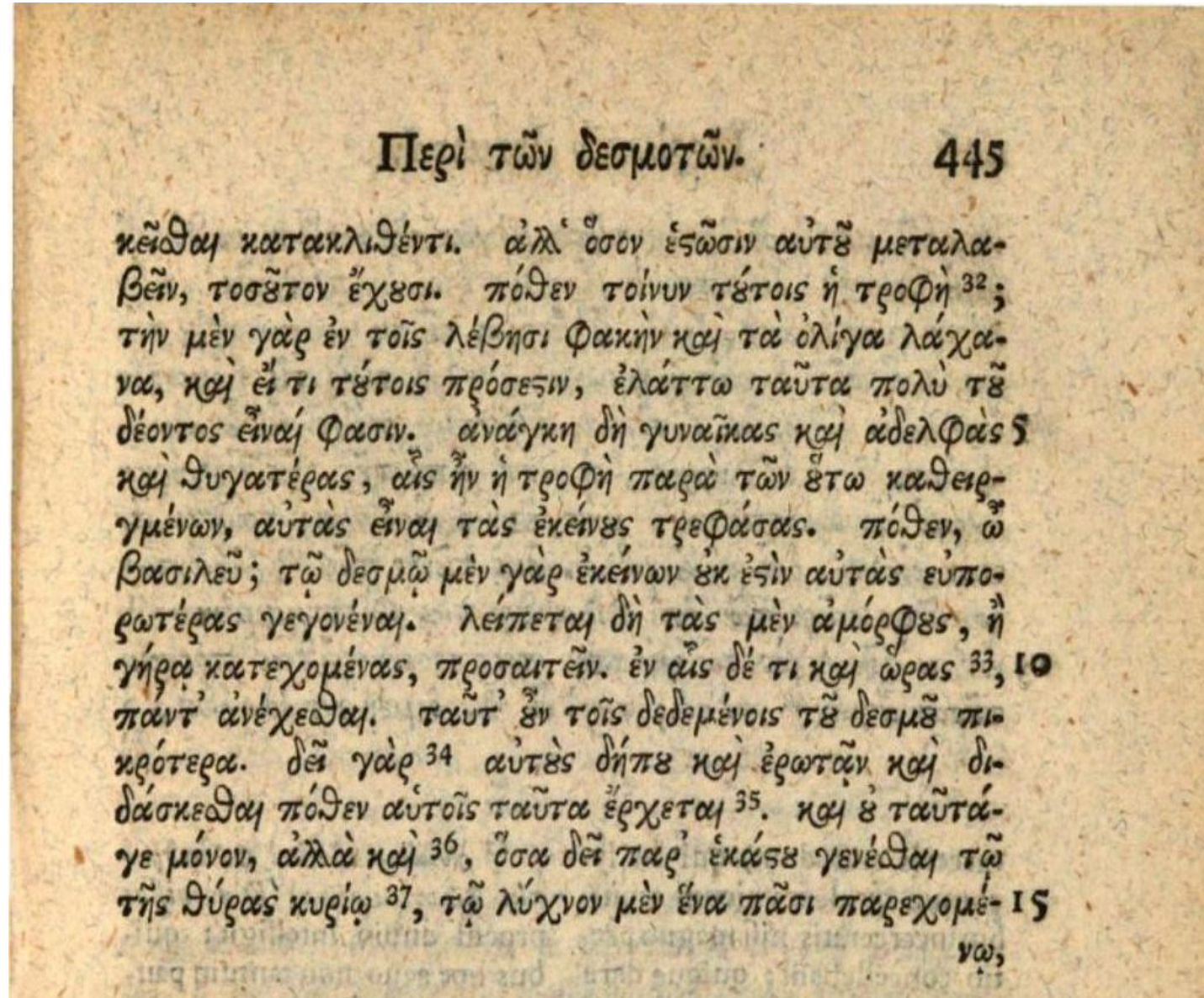
Ulpianus D. 48, 19, 9

- *Solent praesides in carcere continendos damnare aut ut in vinculis contineantur: sed id eos facere non oportet. Nam huiusmodi poenae interdictae sunt: carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet*
- Οι κυβερνήτες έχουν τη συνήθεια να ρίχνουν τους καταδίκους στη φυλακή ή σε αλυσίδες: αλλά δεν πρέπει να το κάνουν αυτό. Διότι τέτοιες τιμωρίες απαγορεύονται: **η φυλακή πρέπει να υπάρχει για να κρατούνται οι άνθρωποι, όχι για να τιμωρούνται.**
- ==> προκύπτει ο πρόσκαιρος χαρακτήρας του εγκλεισμού στη φυλακή, φαίνεται όμως πως συχνά καταστρατηγείτο, και η χρήση του εγκλεισμού κατέληξε σταδιακά de facto να αποτελεί τιμωρητική πράξη (ποινή).

Συνθήκες εξαθλίωσης στις φυλακές

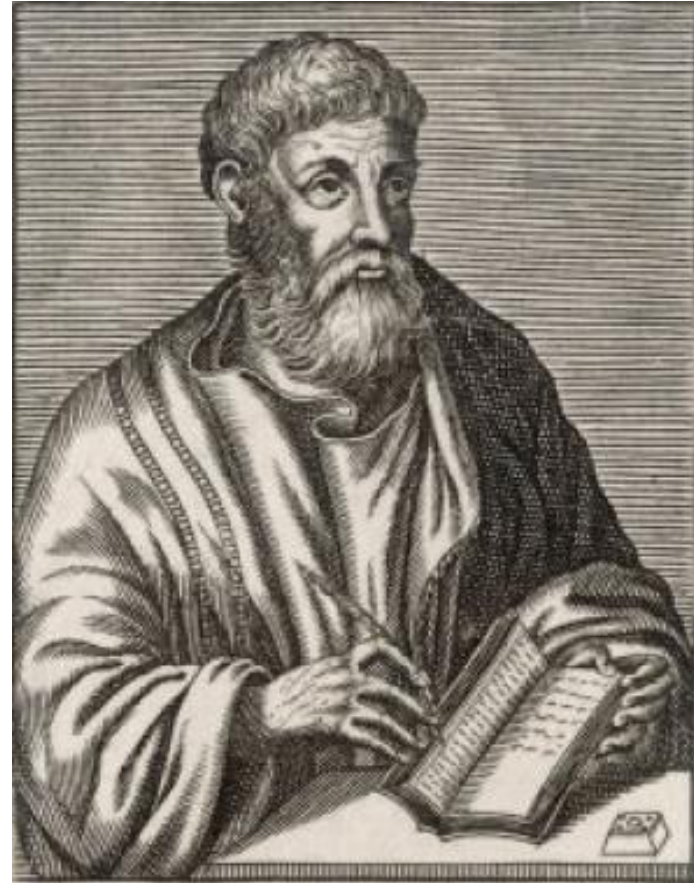
- εγκλεισμός σε υπόγεια
- έλλειψη φωτός και συνθηκών υγιεινής
- συσσώρευση πολλών ατόμων σε στενούς χώρους
- πείνα, κρύο, δυσωδία
- επιτρέπονταν πάντως επισκέψεις συγγενών για να προμηθεύουν τροφή, ρούχα κτλ στους κρατούμενους (δεν παρέχονταν από το κράτος)

- Λιβάνιος (45) προς τον βασιλέα περί των δεσμοτών

Λιβάνιος (314 - 393 μ.Χ.)

- Τον 4ο αι. μ.Χ. έδρασε ο Λιβάνιος, ρήτορας, ρητοροδιδάσκαλος, φιλόσοφος (νεοπλατωνιστής) της Ύστερης Αρχαιότητας.
- Δίδαξε στην αυτοκρατορική αυλή της Κωνσταντινούπολης αλλά και στη γενέτειρά του, την Αντιόχεια του Ορόντη, και έχαιρε γενικής αποδοχής.
- προσωπικός φίλος του αυτοκρ. Ιουλιανού του Παραβάτη (331 - 363)

διαφοροποίηση συνθηκών εγκλεισμού ανάλογα με τη βαρύτητα του εγκλήματος

- εγκλεισμός σε χώρο απόλυτου σκότους (*carcer interior/sedes intima*) - εγκλεισμός σε χώρο με παράθυρο (*vestibulum*)
- φύλαξη με ή χωρίς δεσμά

- C.Th. 9, 3, 1 pr. επ.:
- Imp. Constantinus a. ad florentium rationalem. *..interea vero exhibito non ferreas manicas et inhaerentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas, ut et cruciatio desit et permaneat fida custodia. nec vero sedis intimae tenebras pati debebit inclusus, sed usurpata luce vegetari et, ubi nox geminaverit custodiam, vestibulis carcerum et salubribus locis recipi ac revertente iterum die ad primum solis ortum ilico ad publicum lumen educi, ne poenis carceris perimatur, quod innocentibus miserum, noxiis non satis severum esse cognoscitur.* (320 iun. 30).
- όταν (ενν. ο υπόδικος) οδηγείται ενώπιον του δικαστηρίου, δεν πρέπει να του περασθούν σιδερένιες χειροπέδες ή αλυσίδες που προσκολλώνται στα κόκαλά του, αλλά μακρύτερες αλυσίδες, ώστε να αποφευχθούν τόσο τα βασανιστήρια και να εξασφαλιστεί η πιστή φύλαξη. Ούτε πρέπει να υποφέρει στο σκοτάδι του εσώτατου κελιού, αλλά να 'φυτοζωθεί' με το ελάχιστο φως, και όταν η νύχτα διπλασιάσει την φύλαξη, θα πρέπει να γίνεται δεκτός στους προθαλάμους των φυλακών και σε υγιείς χώρους, και όταν η μέρα επιστρέψει ξανά με την πρώτη ανατολή του ηλίου, θα πρέπει να οδηγείται αμέσως στο δημόσιο φως, ώστε να μην αφανιστεί από τις συνθήκες φυλάκισής του, οι οποίες είναι γνωστό ότι είναι άθλιες για τους αθώους και όχι αρκετά αυστηρές για τους ενόχους.

διαφορετική μεταχείριση γυναικών

- C.Th. 9, 3, 3: *Imp. constantius a. acyndino pf. p. quoniam unum carceris conclave permixtos secum criminosos includit, hac lege sancimus, ut, etiamsi poenae qualitas permixtione iungenda est, sexum tamen disparem diversa claustrorum habere tutamina iubeatur.*
- *interpretatio. viri et mulieres, etiamsi criminis aequalitate iungantur, non tamen in unius carceris custodia teneantur*
- Δεδομένου ότι ένα κελί φυλακής περιλαμβάνει εγκληματίες που είναι αναμειγμένοι (ενν. γυναίκες - άνδρες), θεσπίζουμε αυτόν τον νόμο που, ακόμη και αν η ποιότητα της ποινής είναι τέτοια που επιβάλλει εγκλεισμό σε μικτά κελιά, ωστόσο τα φύλα διατάσσονται να έχουν διαφορετική μεταχείριση, (ενν.) δηλαδή για τις γυναίκες προστασία στα μοναστήρια.
- ερμηνεία. Άνδρες και γυναίκες, ακόμη και αν ενώνονται με ισότητα εγκλημάτων, δεν κρατούνται παρόλα αυτά υπό την επιμέλεια της ίδιας φυλακής.
- Βλ. και CJ 9, 4, 1

Νεαρά 134, 9 Ιουστινιανού

- § 1...*Si vero gravissimum inveniatur crimen in quo accusatur, in monasterium aut in asceterium mittatur, aut mulieribus tradatur, per quas potest pudice et libere custodiri donec causa eius manifestetur, tunc autem illa procedant in ea quae legibus definita sunt. Nullam enim mulierem pro pecuniaria fiscali sive privata causa aut pro criminali quolibet modo aut in carcerem mitti concedimus aut a viris custodiri, ut non per huiusmodi occasiones inveniuntur circa castitatem iniuriatae.*
- Αν όμως το έγκλημα για το οποίο κατηγορείται (ενν. μια γυναίκα) κριθεί πολύ σοβαρό, θα σταλεί σε μοναστήρι ή σε σκήτη ή θα παραδοθεί σε γυναίκες, από τις οποίες θα μπορεί να φυλάσσεται αγνή και ελεύθερη μέχρι να εκδικασθεί η υπόθεσή της, αλλά στη συνέχεια ας ενεργήσουν σύμφωνα με τον τρόπο που ορίζουν οι νόμοι. Διότι δεν επιτρέπουμε σε καμία γυναίκα να φυλακίζεται για οποιαδήποτε οικονομική, φορολογική, ιδιωτική ή εγκληματική αιτία, ή να κρατείται από άνδρες, για να μην διαπιστωθεί ότι θίγεται η αγνότητά της από τέτοιες περιστάσεις.

κράτηση μοναχών

Νεαρά 134 Ιουστινιανού, § 2

*Monastriam quidem aut
ascetriam per nullam actionem
trahi concedimus de propriis
monasteriis aut asceteriis.*

- Δεν επιτρέπουμε σε έναν μοναχό ή ασκητή να απομακρύνεται από τα δικά του μοναστήρια ή σκήτες με οποιαδήποτε πράξη.

πύργοι και κάστρα

- και γενικότερα κλειστοί και σκοτεινοί χώροι σε βασιλικές εγκαταστάσεις χρησιμοποιούνται ως χώροι εγκλεισμού τόσο στην Ανατολή, όσο και στη Δύση καθ'όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα
- εγκλεισμός και πολιτικών αντιπάλων των βασιλέων, διεκδικητών του θρόνου κτλ, για απόσπαση λύτρων κτλ.

Προκόπιος, Ανέκδοτα , 4, 5 επ. (6ος αι.)

- ταῦτά γε ἡ βασιλὶς Θεοδώρα ἐπικαλέσασα ἐφ' ἑαυτῇ τοῖς ἀνθρώποις εἰρῆσθαι μεστή ἐγεγόνει. ἅπαντας οὖν εὐθύς μετακαλέσασα ἐς Βυζάντιον, ζήτησίν τε τοῦ λόγου τούτου ποιησαμένη, τὸν Βούζην μετεπέμψατο εἰς τὴν γυναικωνίτιν ἐξαπιναίως, ὡς τι αὐτῷ κοινολογησομένη τῶν ἄγαν σπουδαίων. ἦν δέ τι οἶκημα ἐν Παλατίῳ κατάγειον, ἀσφαλές τε καὶ λαβυρινθῶδες καὶ οἶον Ταρτάρῳ εἰκάζεσθαι, ἵνα δὴ τοὺς προσκεκρουκότας ὡς τὰ πολλὰ καθείρξασα ἐτήρει. καὶ ὁ Βούζης οὖν εἰς τὸ βάραιθρον τοῦτο ἐμβέβληται, ἐνταῦθ' αὖτε ἀνὴρ ἐξ ὑπάτων γενόμενος ἄγνωστος αἰεὶ τοῦ παρόντος καιροῦ ἔμεινεν. οὔτε γὰρ αὐτὸς ἐν σκότῳ καθήμενος διαγινώσκειν οἷός τε ἐγεγόνει πότερον ἡμέρα ἢ νύκτωρ
- 4.10 εἶη οὔτε ἄλλῳ τῶ ἐντυχεῖν εἶχεν. ἄνθρωπος γὰρ, ὅσπερ οἱ ἐς ἡμέραν ἐκάστην τὰ σιτία ἐρρίπτει, ὡσπερ τι θηρίον θηρίῳ ἄφρωνος ἀφώνῳ ὠμίλει. καὶ πᾶσι μὲν τετελευτηκέναι εὐθύς ἔδοξε, λόγον μὲντοι ἢ μνήμην ποιεῖσθαι αὐτοῦ τινα ἐτόλμα οὐδεὶς. ἐνιαυτοῖν δὲ δυοῖν ὕστερον πρὸς μῆσι τέσσαρσιν οἰκτισαμένη τὸν ἄνδρα ἀφῆκε. καὶ ὅς ὡσπερ ἀναβεβιωκῶς ἅπασιν ὥφθη. ξυνέβη τε τῷ ἀνθρώπῳ ἐνθένδε αἰεὶ ἀμβλυώττειν τε καὶ τὸ ἄλλο σῶμα νοσῶδει εἶναι.

- Η Θεοδώρα κάλεσε ξαφνικά τον Βούζη στα διαμερίσματα των γυναικών, σαν να ήθελε να τον ενημερώσει για κάτι πολύ σημαντικό. Τώρα υπήρχε ένα σύνολο δωματίων στο Παλάτι, κάτω από το επίπεδο του εδάφους, ασφαλές και ένας πραγματικός λαβύρινθος, που έμοιαζε με τον Τάρταρο, όπου συνήθως κρατούσε σε περιορισμό αυτούς που την είχαν προσβάλει. Έτσι ο Βούζης εκσφενδονίστηκε σε αυτόν τον λάκκο, και σε εκείνο το μέρος: ένας άνδρας που είχε προέλθει από μία σειρά υπάτων, έμεινε για πάντα εκεί αγνοώντας τον χρόνο. Διότι καθώς καθόταν εκεί στο σκοτάδι, δεν μπορούσε να διακρίνει αν ήταν ημέρα ή νύχτα, ούτε μπορούσε να επικοινωνήσει με κανένα άλλο άτομο, καθώς ο άνθρωπος που του έριχνε το φαγητό του κάθε μέρα, τον συναντούσε σιωπηλά, ο ένας τόσο βουβός όσο ο άλλος, όπως ένα θηρίο συναντά ένα άλλο. Και αμέσως από όλους θεωρήθηκε ότι είχε αποβιώσει, και κανείς δεν τόλμησε να τον αναφέρει ή να τον ανακαλέσει. Αλλά δύο χρόνια και τέσσερις μήνες αργότερα, η Θεοδώρα λυπήθηκε και απελευθέρωσε τον άνδρα, και όλοι τον έβλεπαν σαν έναν που είχε επιστρέψει από τους νεκρούς. Αλλά μετά υπέφερε πάντα από αδύναμη όραση και ολόκληρο το σώμα του ήταν άρρωστο

από 4ο αιώνα και μετά..

- Απαγόρευση 'ιδιωτικής φυλάκισης' που επιβίωνε με τη μορφή εγκλεισμού σε κάποιον κλειστό ιδιωτικό χώρο ως τιμωρία για την τέλεση αδικήματος δυνάμει της *patria potestas* .
- Μετάβαση από την αυτοδικία (ιδιωτική αντεκδίκηση) στην αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους να επιβάλλει τον ποινικό κολασμό.

Codex Theodosianus 9, 11, *De privati carceris custodia*

- Imppp. valent., theodos. et arcad. aaa. erytrio praefecto augustali.
si quis posthac reum privato carceri destinarit, reus maiestatis habeatur.
- (Βαλεντινιανός Α': 364 - 375 μ.Χ. Θεοδόσιος Α', Αρκάδιος: ca. 380 μ.Χ.)
- Εάν κάποιος στο εξής καταδικάσει έναν κατηγορούμενο σε ιδιωτική φυλακή, θα θεωρηθεί ένοχος προδοσίας.
- ==> Ο ποινικός κολασμός πρέπει να αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους (βασιλέως)

C.J. 9, 5, 2 *De privatis carceribus inhihendis*

- Imperator Zeno
- *Nam illud perspicuum est eos qui hoc criminum genus commiserint pro veterum etiam legum et constitutionum tenore tamquam ipsius maiestatis violatores ultimo subiugandos esse supplicio.*
- <a 486 d.K.Iul.Constantinopoli longino vc.Cons.>
- (Διότι είναι σαφές ότι όσοι έχουν διαπράξει αυτό το είδος εγκλήματος, σύμφωνα με παλαιούς νόμους και αυτοκρατορικές διατάξεις, πρέπει να υποβληθούν στην εσχάτη τιμωρία ως παραβάτες του ίδιου του μεγαλείου).
- Βλ. και Βασιλικά 60, 55, 1-2

Η επιβολή της απαγόρευσης της ιδιωτικής φυλάκισης ..

- ανατίθεται στους επισκόπους και επάρχους, οι οποίοι απειλούνται με κυρώσεις εάν αθετήσουν την υποχρέωση αυτή.
- Ειδικές κυρώσεις για τους παραβάτες που κρατούν έγκλειστους ανθρώπους, όπως πχ.φυλάκισή τους για τόσες ημέρες όσες κράτησαν έγκλειστο τον κατηγορούμενο.

Βασιλικά 60, 33, 2 (9ος αι. - Λέων Στ' ο Σοφός)

- τῶν μὲν ἐγκληματικῶν δικαστηρίων, τὰ μὲν κεφαλικά, ὡς τὸν θάνατον ἐπιφέροντα ἢ περιορισμόν, δι' ὧν ἡ κεφαλὴ ἀπὸ τῆς πολιτείας ἐξαιρεῖται. Τὰ γὰρ ἄλλα, οὐ περιορισμοί, ἀλλὰ ἐξορίαί κυρίως λέγονται. Τὰ δὲ οὐ κεφαλικά, ὡς τὰ ἔχοντα χρηματικὴν ποινὴν, ἢ σωματικὸν σωφρονισμόν.

Απόλυση κρατουμένων με αφορμή εορτές, π.χ. Πάσχα: Βασιλικά 7, 17, 26

- εξαιρούνται οι κατηγορούμενοι για προδοσία κατά του βασιλέως (καθοσίωσις), ιερόσυλοι, μοιχοί, άρπαγες παρθένων, τυμβωρύχοι, πατροκτόνοι κ.ά. που *‘κατεκρίθησαν πάσχειν εις τους αιώνας, ευρόντες ανταπόδοσιν αξίαν των πρακτέων’*. (Μιχαήλ Γλυκάς, 12ος αι.)

Μιχαήλ Γλυκάς (12ος αιώνας)

- Καταγόταν από την Κέρκυρα αλλά έζησε στην Κωνσταντινούπολη στα χρόνια του αυτοκράτορα Μανουήλ Α' Κομνηνού (1143-1180). Ήταν λόγιος, ποιητής, θεολόγος και χρονογράφος. Υπηρέτησε ως γραμματικός στο δικαστήριο του Μανουήλ Κομνηνού ως το 1159.
- Αναφέρεται ότι κλείστηκε στη φυλακή, εξαιτίας μιας συκοφαντικής κατηγορίας σε βάρος του ('εξαιτίας ενός κακόβουλου γείτονα') για συνωμοσία.
- Έγραψε από την φυλακή επιστολές που συγκροτούν ένα ενιαίο ποίημα προς τον αυτοκράτορα, παρακαλώντας τον να τον ελευθερώσει.
- Απεβίωσε με την κατάληψη της Κων/πολης από τους σταυροφόρους το 1204.

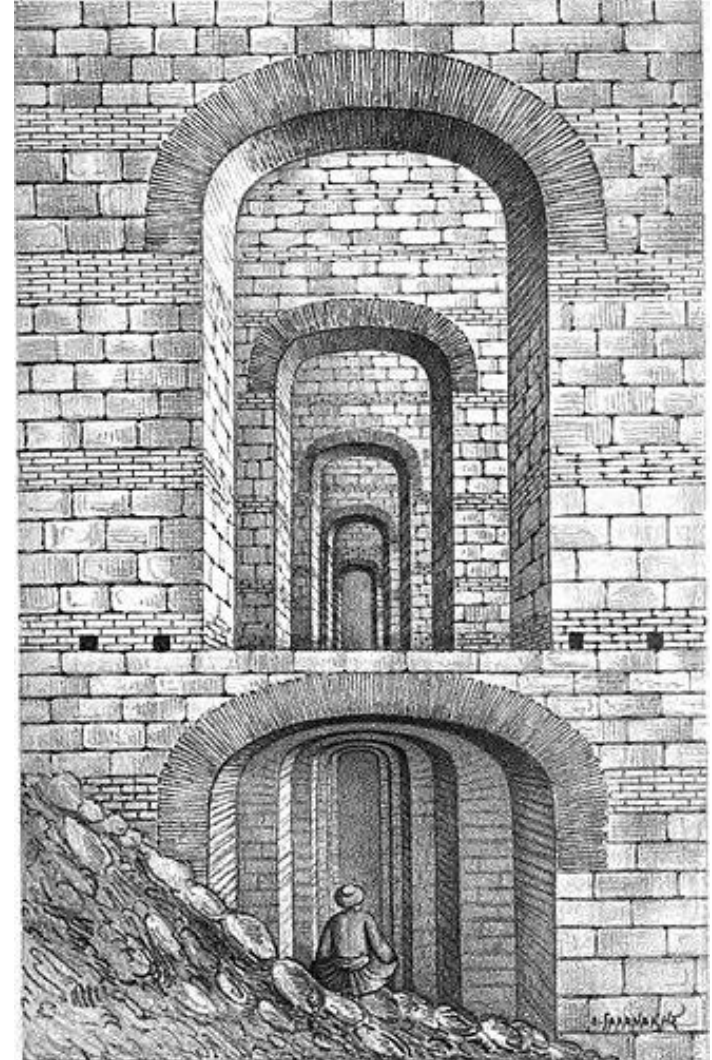

στο Βυζάντιο..

- Αναφορές στις πηγές για άθλιες συνθήκες κράτησης (βλ. Μιχαήλ Γλυκάς).
- Στην εποχή των Κομνηνών (11 -12ος αι.) οι φυλακές εξανθρωπίζονται κάπως, οι κρατούμενοι επιτρέπεται να κάνουν περιπάτους στο φως της μέρας, κοινωνικοί λειτουργοί επιβλέπουν τις συνθήκες κράτησης και σίτισης τους.
- Φιλανθρωπία εκ μέρους του κλήρου, αλλά και ιδιωτών. Κάποιοι άφηναν με διαθήκη μεγάλα ποσά για τους φυλακισμένους, όπως ο Ιωσήφ Βρυέννιος που άφησε έξι χρυσά δουκάτα για τους φυλακισμένους (λόγιος μοναχός του 15ου αιώνα, έγραψε για την άλωση).
- Αλυσοδεμένοι κρατούμενοι, βρώμικοι, ψειριασμένοι, ξαπλωμένοι στο έδαφος. Δολοφόνοι, μοιχοί, μάγοι, φτωχοδιάβολοι συγχρωτίζονται όλοι μαζί, ανάμεσά τους και τρελοί που τους είχαν εγκαταλείψει οι οικείοι τους.
- Η σίτιση είναι και αυτή άθλια αποτελούμενη από λίγα όσπρια και χόρτα. Στερούνται ακόμα και το νερό, τους έδιναν να πιουν ξύδι. Δεμένοι πισθάγκωνα με χειροπέδες, δεμένοι στα πόδια ή στον λαιμό δεν μπορούσαν να κάνουν ούτε τις επιβαλλόμενες κινήσεις. Οι περισσότεροι δεν άντεχαν τα μαρτύρια και πέθαιναν. Γυναίκες φυλακισμένες δεν υπήρχαν, όσες παρανομούσαν τις έκλειναν στα μοναστήρια, αφού τις κούρευαν.

φυλακές Κωνσταντινούπολης

- η πιο γνωστή το Πραιτώριον (στην έδρα του Πραίτορα)
- Χαλκή: κοντά στη Χαλκή πύλη
- Νούμερα: οικοδομήθηκε επί Μ. Κωνσταντίνου, μετατράπηκε σε φυλακή επί Ηρακλείου, Εκεί φυλακίστηκε ο Μιχαήλ Γλυκάς
- φυλακή του Ζευξίππου
- Πρανδιάρα: κοντά στο Μεγάλο Παλάτιον, δίπλα στον Ιππόδρομο
- Ελεφαντίνη: κόντα στην Πύλη Ελεφαντίνη
- Λήθη
- Φιάλη
- Πύργος του Ανεμά (στρατηγού που εξεγέρθηκε ανεπιτυχώς εναντίον του Αυτοκράτορα Αλεξίου Α΄ Κομνηνού (1081-1118) , κ.ά.

Ρομπέν των Δασών--> συγκέντρωση λύτρων για απελευθέρωση του Ριχάρδου του Λεοντόκαρδου (1189 - 1199)

- Αιχμάλωτος του αυτοκράτορα Ερρίκου ΣΤ'.
- Αρχικά κρατήθηκε στο Κάστρο Κουενρίγκερ, που διασώζεται ερειπωμένο και σήμερα στη μικρή αυστριακή πόλη Ντύρνσταϊν, πάνω στα βράχια.
- Ο θρύλος λέει ότι ο πιστός τροβαδούρος του, Μπλοντέλ, ψάχνοντας το αφεντικό του, περιφερόταν σε όλη την Ευρώπη τραγουδώντας έναν σκοπό που μόνο ο ίδιος και ο Ριχάρδος γνώριζαν. Περνώντας τυχαία από τα βράχια του Ντύρνσταϊν, ο Ριχάρδος ανταπέδωσε τον σκοπό, ο Μπλοντέλ τον αναγνώρισε και κατάφερε να τον απελευθερώσει. Η μητέρα του, Ελεονώρα, προσπάθησε να συγκεντρώσει τα λύτρα που ζητούσε ο Ερρίκος με τη βοήθεια κλήρου και λαού. Ο αδελφός του, Ιωάννης ο Ακτήμων, έστειλε μυστικά ένα ποσό στον αυτοκράτορα για να εξακολουθήσει να κρατά όμηρο τον Ριχάρδο, αλλά εκείνος το αρνήθηκε. Ο Ριχάρδος απελευθερώθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 1194.
- Ρομπέν των Δασών (Sir Walter Scott, 1771 -1832)

Στη Δύση..

- Στις περισσότερες περιοχές, μέχρι τον 12ο - 13ο αιώνα, η φυλάκιση εξακολουθεί να αποτελεί τρόπο προσωρινής κράτησης, όχι αυτοτελή ποινή.
- σταδιακά, επιβολή φυλάκισης ως ποινής για εγκλήματα που σχετίζονταν με το εμπόριο ή με τη διασάλευση της δημόσιας τάξης.

διαφοροποίηση συνθηκών φυλάκισης

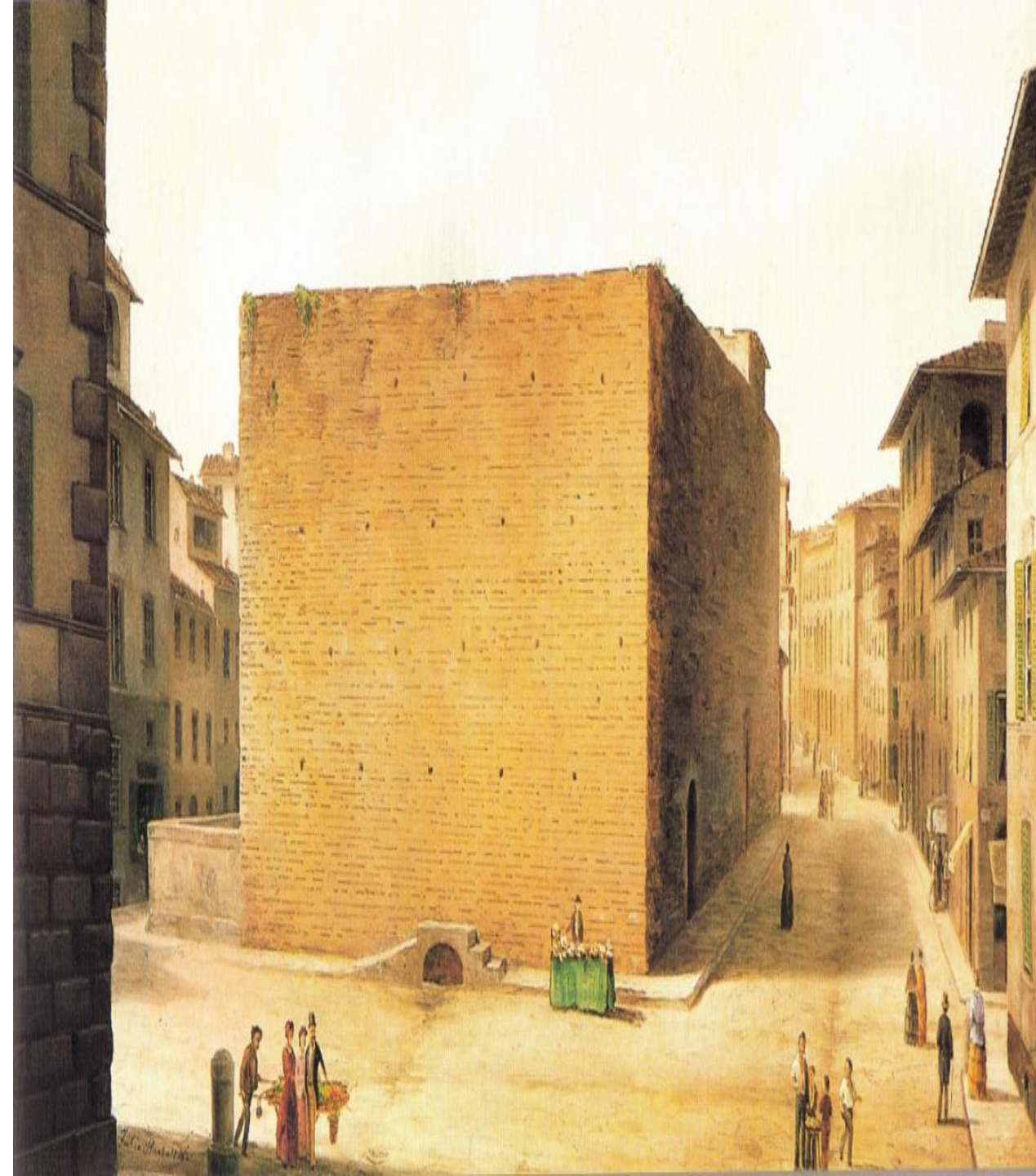
- ανάλογα με το *status*, π.χ. άλλη μεταχείριση είχαν οι ευγενείς, οι διακεκριμένοι πολεμιστές που μπορούσαν, όταν αιχμαλωτιζόνταν, να διαπραγματευθούν τους όρους φυλάκισής τους κτλ., και άλλη οι κοινοί εγκληματίες, ιδίως κακουργημάτων, που αλυσοδέονταν, κρατούνταν σε άθλιες συνθήκες κτλ.

- γυναίκες ανωτέρων τάξεων φυλακίζονταν σε καλές συνθήκες, εφόσον δεν αποτελούσαν απειλή για τους κρατούντες, σε αντίθεση με γυναίκες κατώτερων στρωμάτων που υφίσταντο εξαθλίωση και κακομεταχείριση.

η μεσαιωνική φυλακή, βλ. τη φλωρεντινή Stinche (ca. 1300)

- οκτακόσιοι κρατούμενοι κατά μέσο όρο τον χρόνο(και γυναίκες, ακόμη και παιδιά), για οφειλές προς ιδιώτες ή προς το δημόσιο, αλλά και για κλοπές, οπλοκατοχή κτλ.
- Η μεσαιωνική φυλακή δεν είναι κολαστήριο, αλλά καθαρτήριο, σωφρονισμό-->*pro emendare* (για αναμόρφωση)
- βρισκόταν στο κέντρο της πόλης (προς παραδειγματισμό - εκφοβισμό κτλ - ονειδιστικός χαρακτήρας φυλάκισης +προσβασιμότητα χώρου σε συγγενείς κρατουμένων κτλ), συχνά δίπλα στο δικαστήριο
- σχετικά σύντομος χρόνος φυλάκισης, α)για αποσυμφόρηση, β) λειτουργούσε στη συνέχεια και ο κοινωνικός στιγματισμός, Πάντως, όχι κοινωνικός αποκλεισμός.

σταδιακά..

- φυλάκιση στο ίδιο κτίριο όλων των καταδίκων, αλλά με κατηγοριοποίηση α) των οφειλετών, β) εκείνων που διέπραξαν μικρότερα αδικήματα, π.χ. κλοπές κτλ, και γ) εκείνων που διέπραξαν κακουργήματα, π.χ. ανθρωποκτονίες κτλ.

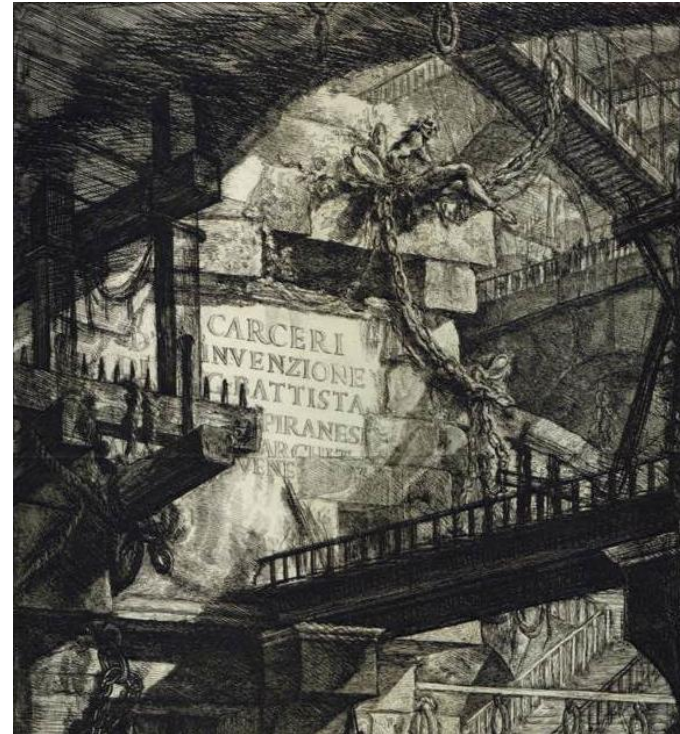
*Chroniques de France ou de St. Denis
, Paris, 1332-1350*

μοναστικός εγκλεισμός

- εφαρμοζόταν στην πράξη από τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες ως τρόπος πειθαρχικής κύρωσης για παραβάτες μοναχούς ή μοναχές, αλλά και ως τρόπος απομόνωσης γυναικών.
- νομοθετικά προβλέπεται με το *decretum Gratiani* 1140.

- εγκλεισμός στο *ergastulum*, ένα πειθαρχικό κελί εντός του μοναστηριού, στο οποίο εφαρμοζόταν αναγκαστική εργασία.

13ος αιώνας: Ιερά Εξέταση καθολικής εκκλησίας

επιβάλλεται η ισόβια φυλάκιση ως ποινή για τους αμετανόητους αιρετικούς.

murus largus

φυλάκιση σε

murus strictus

murus largus= σε συνδεόμενα μεταξύ τους κελιά, όπου η κρατούμενοι έχουν τη δυνατότητα να συναντώνται μεταξύ τους

murus strictus=στενα, σκοτεινά κελιά, όπου οι κρατούμενοι είναι δεσμώτες

murus strictissimus= 'υπέρ κάτεργο'

Η Ιερά Εξέταση μειώνει τη δράση της τον 17ο αιώνα και καταργείται τον 18ο αιώνα (Διαφωτισμός). Η εκκλησιαστική εμπειρία από τη φυλάκιση των αιρετικών μεταδίδεται στις κοσμικές φυλακές.

Josef - Nicholas Robert Fleury, Galileo

παράγοντες που επηρεάζουν τις πολιτικές κολασμού - σωφρονισμού

- απονομή δικαιοσύνης από δικαιοδοτικά όργανα, στα οποία συμμετείχαν ως ένα σημείο και πολίτες στην μοναρχική υπερεξουσία που ταυτίζει το δικαίωμα του τιμωρείν με την προσωπική εξουσία του μονάρχη.
- οικονομικοί παράγοντες: εκμετάλλευση ανθρ εργασία, βλ. π.χ. καθιέρωση καταναγκαστικής εργασίας, αγροτικές φυλακές, 'ποινή της γαλέρας' κτλ. (η εργασία αλλάζει την τύχη του ανθρώπου και του κόσμου, παράλληλα όμως αλλάζει και τον ίδιο τον άνθρωπο).
- θρησκευτικοί λόγοι: βλ π.χ. ουμανισμός, αναμορφωτική θεολογία--> η εργασία ως μέσον αναμόρφωσης
- αποκλεισμός περιθωριακού πληθυσμού, αλλά και φιλανθρωπία ταυτόχρονα, π.χ. για αστέγους, αρρώστους κτλ.
- Γαλλική επανάσταση--> ιδέες κοινωνικού συμβολαίου (Ρουσό)--> μετατόπιση του δικαιώματος του τιμωρείν από την εκδίκηση του ανώνατου άρχοντα στην υπεράσπιση της κοινωνίας
- η *coercitio* (καταναγκασμός) αποτελεί πλέον στις σύγχρονες κοινωνίες μονοπώλιο του κράτους
- το σημαντικό να υπάρχει μηχανισμός που να δρα αποτελεσματικότητα για τη δίωξη του εγκλήματος και τον ποινικό κολασμό==> Ανάγκη μηχανισμών **ΕΠΙΤΗΡΗΣΗΣ**

παράγοντες (συνέχεια)

- Το βιομηχανικό σύστημα κατά τον 19ο αιώνα, απαιτούσε μια ελεύθερη αγορά για το εργατικό δυναμικό, οπότε μειώθηκε η επιβολή της καταναγκαστικής εργασίας, η οποία αντικαταστάθηκε από την κράτηση με σωφρονιστική στόχευση (με το βλέμμα στο μέλλον)
- από την επιλαβή του σώματος του κρατουμένου ως μέσον εξαναγκασμού ή κολασμού--> επίδραση στο πνεύμα και την ψυχή του, μεταστροφή στη συμπεριφορά του (αναμόρφωση). Από σωματική ποινή η φυλάκιση μετασχηματίζεται σε ποινή στερητική της ελευθερίας.

Στρατόπεδα συγκέντρωσης - αναγκαστικής εργασίας: η διαστρέβλωση της αρχής ότι η εργασία μπορεί να αποτελέσει μέσον αναμόρφωσης

Constitutio Criminalis Carolina (Bambergische Peinliche Halsgerichtsordnung) ή Καρολίνεια νομοθεσία, 1532, Αγία Ρωμ Αυτοκρ γερμ έθνους

- Ποινικός Κώδικας του Καρόλου Ε΄
- ωμότητα ποινών για ανθρωποκτονίες, εμπρησμούς, μαγεία, ομοφυλικές σχέσεις κ.ά., π.χ. καύση μαγισσών
- καθιέρωση βασανιστηρίων για απόσπαση ομολογίας κτλ
- η φυλάκιση είχε χαρακτήρα προσωρινής κράτησης, δεν ήταν κύρια ποινή
- Η Καρολίνεια νομοθεσία εκλαμβάνει το αδίκημα ως αμαρτία και την τιμωρία ως εξιλέωση και γι' αυτό επαναφέρει τη δημόσια τιμωρία όλων των παραβατών με σκληρές και αποτρόπαιες μεθόδους που υιοθετούνται στη συνέχεια (ή είχαν ήδη υιοθετηθεί) από την Ιερά Εξέταση

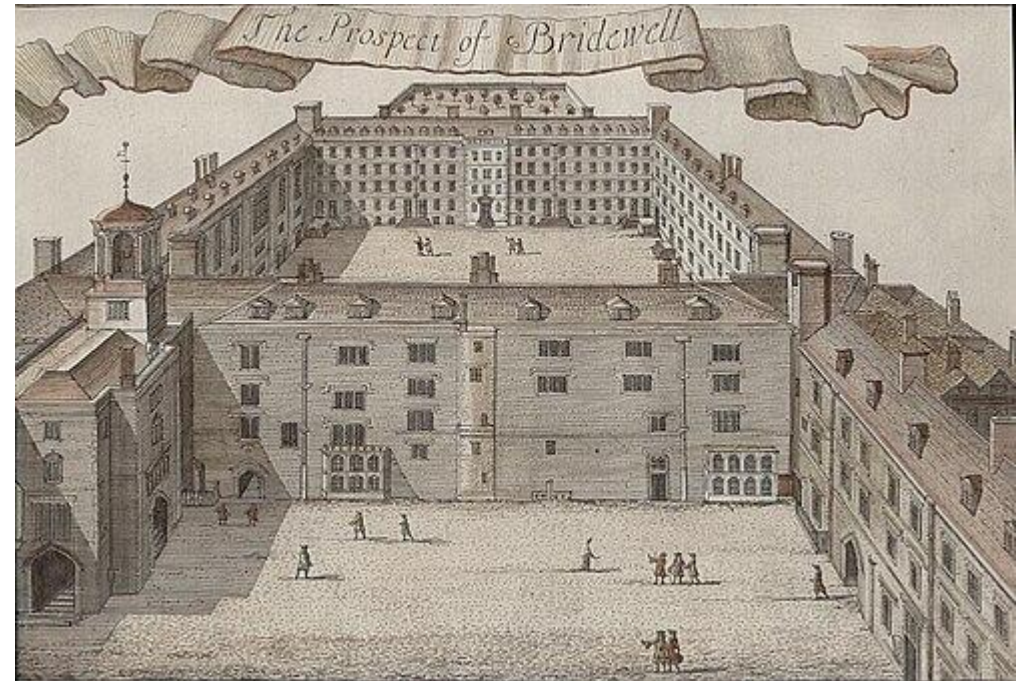
Es allerdurchleuchtig-
sten großmechtigste vn-
überwindlichsten Key-
ser Karls des fünfften: vünd des
heyligen Römischen Reichs peinlich gerichtes ord-
nung / auff den Reichszügen zu Augspurg
vnd Regenspurg / in jaren dreissig / vn-
dwey vnd dreissig gehalten / auff-
gerichte vnd beschlossen.

Cum gratia et priuilegio Imperiali.

Bridewell prison (16ος αιώνας Αγγλία)

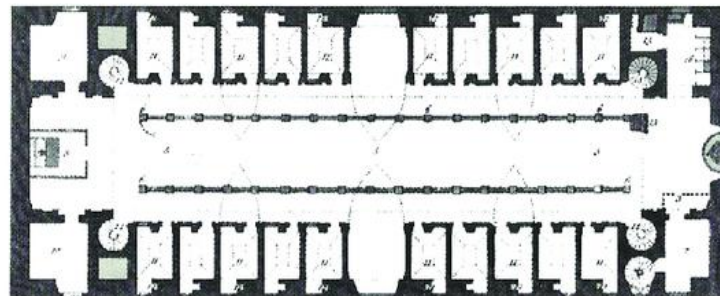
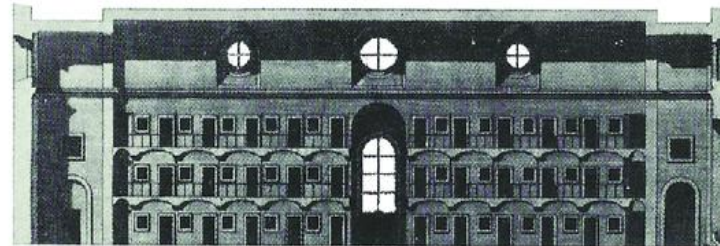
- υπήρξε αρχικά κατοικία του βασιλέως Ερρίκου VIII, στις όχθες του ποταμού Fleet, παραπόταμου του Τάμεση
- στη συνέχεια (1553) δωρήθηκε στο κράτος ώστε να χρησιμοποιηθεί ως νοσοκομείο και ορφανοτροφείο, επίσης ως αναμορφωτήριο θηλέων (παραστρατημένων γυναικών) και χώρος αναγκαστικής εργασίας
- Το 1556 έγινε φυλακή, η πρώτη, η οποία, μάλιστα, είχε και ιατρείο.
- Λειτούργησε έως το 1855 και στη συνέχεια κατεδαφίστηκε

16ος -17ος αιώνας: οι πρώτες φυλακές ως οίκοι αναμόρφωσης

- 1556: Bridewell, Λονδίνο, Αγγλία
- 1596: Rasphuis, Αμστερνταμ
- 1605: Κοπεγχάγη, Δανία
- 1608: Βρέμη, Γερμανία
- 1622: Λυών, Γαλλία
- 1624: Στοκχόλμη, Σουηδία
- 1625: Βρυξέλλες, Βέλγιο
- 1703: Casa di correzione, Ρώμη, Ιταλία

- αρχιτεκτονική οργάνωση χώρου
- κελιά που επιτρέπουν τον εξατομικευμένο έλεγχο
- κρατούμενος = άτομο που πρέπει να αναμορφωθεί

16ος - 17ος αιώνας

- Καθιέρωση αγροτικών φυλακών, π.χ. οι φυτείες στο Antebellum South, Η.Π.Α., εκφράζει τη αλλαγή αντίληψης ως προς τη σύλληψη και τον εγκλεισμό. Αποτελεσματικότητα: α) καλλιέργεια γης, β) επιτήρηση δούλων και καταδίκων.
- Το οίκημα εντός της φυτείας χρησίμευε ως το κέντρο ελέγχου και επιτήρησης.
- θύλακες ρατσισμού
- κοινωνικός θάνατος κρατουμένων

The Keller House at Homeplace Plantation, built between 1787 and 1791 in Hahnville, Louisiana.

το αντίθετο (απραγία) εφαρμόζεται στην Ανατολή. Θεσσαλονίκη - Λευκός Πύργος - 1535

- ή Πύργος του Λέοντος
- μάλλον στα ερείπια αρχαιότερου πύργου στα τείχη της πόλεως
- για θανατοποινίτες
- κατάλυμα γενιτσάρων
- απραγία και άθλιες συνθήκες κράτησης και βασανισμού που μπορεί να οδηγήσουν μέχρι το θάνατο = η χειρότερη ποινή για τους βαρυποινίτες

σταδιακά διάκριση ανάμεσα σε:

- δημόσια εκτελούμενες ποινές (π.χ. θανατική ποινή) και ποινές εκτελούμενες σε χώρους εγκλεισμού--> η φυλάκιση αυτοτελής ποινή (16ος αι.)
- μεταστροφή ήπιου κοινωνικού ελέγχου σε μορφές αυστηρού ποινικού ελέγχου και επιτήρησης με στόχο την αναμόρφωση

‘Studenten carcer’, Heidelberg

- 1748 - 1914
- αρχικά το Παν/μιο ασκούσε και *iurisdictio* επί των φοιτητών του (όχι μόνο *coercitio*), π.χ. σε περιπτώσεις μονομαχιών, στις οποίες εμπλέκονταν φοιτητές, για διατάραξη δημόσιας τάξης κτλ
- σταδιακά, η δικαιοδοσία του περιορίστηκε μόνο σε πειθαρχικά παραπτώματα

Cesare Bonesana di Beccaria 1764, dei delitti e delle pene

Η δημόσια εκτέλεση, με απάνθρωπα βασανιστικό τρόπο, θεωρήθηκε ως εστία που αναζωπύρωνε τη βία. Η τελετουργία της δημόσιας εκτέλεσης, με όλη τη βαρβαρότητα που τη χαρακτήριζε, και παρά το γεγονός ότι εσκεμμένα έπαιρνε τη μορφή οιονεί θεατρικής αναπαράστασης του εγκλήματος του δράστη, εξοικείωνε τους θεατές που παρακολουθούσαν τη δημόσια εκτέλεση με μια θηριωδία που τώρα προερχόταν από την πολιτειακή αρχή, τον ίδιο τον φορέα της δικαστικής εξουσίας. Ο κυρίαρχος (ηγεμόνας, μονάρχης κτλ) νομιμοποιείτο να επιβάλλει την τιμώρηση, διότι ο εγκληματίας, πέρα από το θύμα ή τα θύματά του, είχε προσβάλλει και τον κυρίαρχο στο ίδιο το σώμα της ισχύος του. Από την άλλη, η απονομή χάριτος έκανε τον Ηγεμόνα να μοιάζει με θεό.

Ωστόσο, παρά τη νομιμοποίηση - δικαιολόγηση του κυρίαρχου να επιβάλλει ποινές, και, ενώ η ποινή επιβαλλόταν για την τέλεση ενός συγκεκριμένου εγκλήματος, μιας ανθρωποκτονίας, κατέληγε και η ίδια η ποινή να αποτελεί διάπραξη μιας ανθρωποκτονίας, εν ψυχρώ και χωρίς τύψεις, όπως επισήμαινε ο Beccaria (Chapter XXVIII of the punishment of death). Έτσι, η εκάστοτε αρχή που ήταν αρμόδια για την απονομή της δικαιοσύνης κατέληγε σε αντίθετα αποτελέσματα από εκείνα που επεδίωκε, οπότε δρομολογήθηκε μια μετάβαση σε **αθέατες** μορφές ποινικού κολασμού. Αυτό που θεωρήθηκε ότι έπρεπε να διαπνέει τον ποινικό κολασμό ήταν η βεβαιότητα της επιβολής της τιμωρίας μέσα από τη λειτουργία του δικαιοδοτικού μηχανισμού, και όχι η τελετουργική, δημόσια εκτέλεση.

17ος - 18ος αιώνας

- Τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα, αναθεωρείται η ποινική δικαιοσύνη και σε πολλά κράτη συντάσσονται οι ποινικές κώδικες της 'νεώτερης εποχής', όπως στη Ρωσία το 1769, την Πρωσία το 1780, την Πενσυλβάνια και την Τοσκάνη το 1786, την Αυστρία το 1788, τη Γαλλία, το 1791.
- Σε αυτές τις ποινικές μεταρρυθμίσεις καταργούνται τα βασανιστήρια, γεγονός που θεωρήθηκε 'εξανθρωπισμός' του σωφρονιστικού συστήματος, και γενικώς, στη συνέχεια, οι ποινές χαρακτηρίζονται από μια σταδιακά αυξανόμενη ηπιότητα (βλ. φυλάκιση με σκοπό την αναμόρφωση του κρατουμένου).
- Η εκτέλεση της θανατικής ποινής επενδυόταν κατά το παρελθόν με δημοσιότητα ('λαμπρότητα'), ώστε να προκαλεί αποτροπιασμό και να διακηρύσσει, στην ουσία, την υπεροχή της πολιτικής αρχής που την επέβαλε. Η δημόσια εκτέλεση με απάνθρωπα βασανιστικό τρόπο λειτουργούσε αποτρεπτικά για το κοινό που παρακολουθούσε.
- Μετά τις μεταρρυθμίσεις η λειτουργία της ποινής δεν επενδυόταν πλέον με τελετουργικά στοιχεία και δημοσιότητα.
- Κατά τον Foucault (Επιτήρηση και Τιμωρία), στην πραγματικότητα το κίνητρο για τις μεταρρυθμίσεις αυτές, ωστόσο, δεν ήταν ο 'εξανθρωπισμός' στην ποινική αντιμετώπιση του εγκληματία, παρά το γεγονός ότι αυτή η άποψη επικράτησε, αλλά η συνειδητοποίηση εκ μέρους της εξουσίας ότι δεν εξυπηρετούνταν οι απώτεροι σκοποί που επεδίωκε με αυτούς τους τρόπους ποινικού κολασμού, όπως η εδραίωση της κυριαρχίας της.

17ος - 18ος αιώνας

- μεταρρυθμιστές (βλ. π.χ. John Stuart Mill, Jeremy Bentham, John Howard--> η αναμόρφωση των κρατουμένων είναι δυνατή
- Στόχος του σωφρονισμού η αποτροπή του εγκλήματος στο μέλλον
- **αντικείμενο του σωφρονισμού όχι πλέον το σώμα (ή όχι μόνο), αλλά το πνεύμα και η ψυχή του παραβάτη--> από σωματική ποινή η φυλάκιση καθίσταται στερητική της ελευθερίας ποινή**

- το κελί ως βασικό πεδίο της αναμορφωτικής προσπάθειας
- φιλανθρωπία, μοναστική παράδοση, προτεσταντικός ασκητισμός, εργασιακή ηθική
- Με τη φυλάκιση επιδιώκεται:
 - α) πρόκληση φόβου => αποτροπή και πρόληψη
 - β) ο εγκλεισμός όργανο μεταστροφής
 - γ) με τακτική εργασία και θρησκευτική κατήχηση

Michel Foucault, *Surveiller et punir* (επιτήρηση και τιμωρία), 1975

- Στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, άρχισαν να λαμβάνονται υπόψη πάθη, ένστικτα, ψυχικές διαθέσεις, η πνευματική υγεία κτλ, παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της βούλησης ενός δράστη εγκλήματος και που μπορεί να λαμβάνονται υπόψη ως επιβαρυντικές ή ελαφρυντικές περιστάσεις.

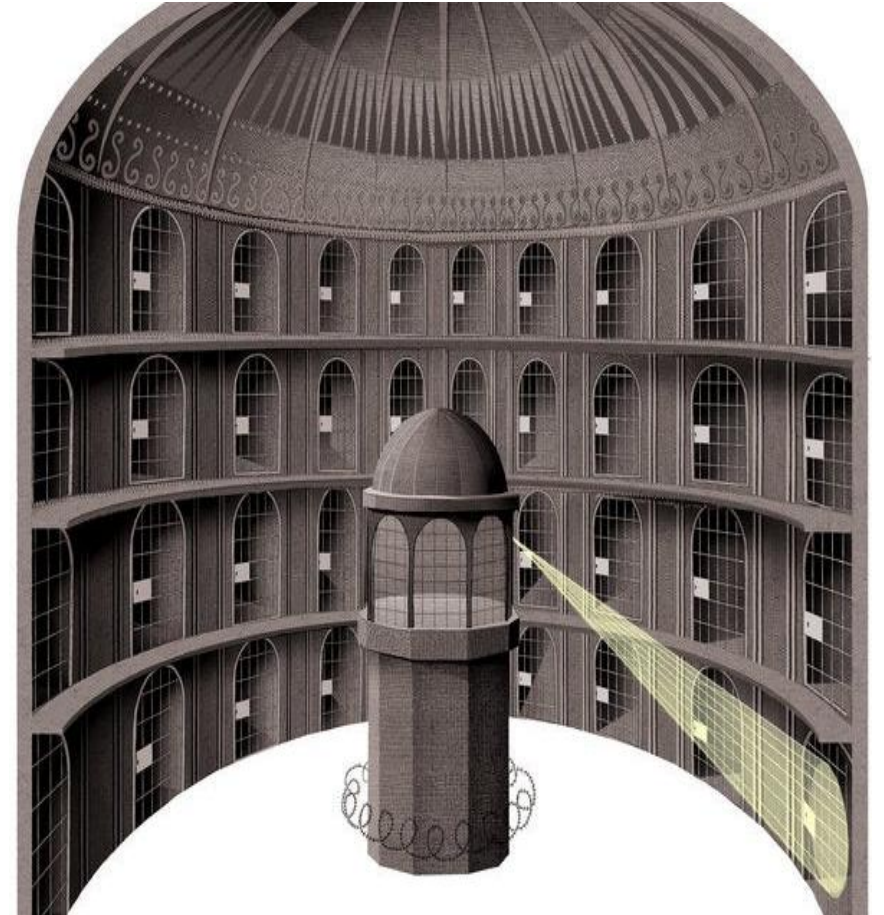
- Ο Foucault επισημαίνει τον κίνδυνο, ένα άτομο να χαρακτηρίζεται εντέλει για όλη του τη ζωή από τη λήψη υπόψη αυτών των παραγόντων και περιστάσεων, να δικάζεται και η ψυχή του, μαζί με την πράξη του, όπως αναφέρει. Έτσι όμως, η ποινικοποίηση αρχίζει να αφορά όχι μόνον μια συγκεκριμένη ανθρώπινη πράξη που είναι ήδη τυποποιημένη στον νόμο ως έγκλημα, αλλά και την πιθανότητα ένας δράστης να τιμωρείται και για αυτό που ενδεχομένως θα είναι στο μέλλον, βάσει του 'ψυχικού συμπληρώματος' που λαμβάνεται πλέον υπόψη, στο πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης.
- Κίνδυνος, η δικαστική απόφαση να μην αποφαίνεται απλώς για την ενοχή για ένα συγκεκριμένο αδίκημα, αλλά να αποτελεί 'αποτίμηση της κανονικότητας' του δράστη και να καταλήγει σε μία επιταγή κανονικοποίησης μέσω του σωφρονισμού του.

τεχνικές επιτήρησης και επιβολής πειθαρχίας

- περιχαράκωση, με σκοπό τον εγκλεισμό και την απομόνωση του ανθρώπου από τους γύρω του.
- επιβολή ασκητισμού στο άτομο--> γεννά το αίσθημα της μοναξιάς και αυτό αφορά τόσο το σώμα, όσο και την ψυχή.
- αρχιτεκτονική διευθέτηση του χώρου και ιεραρχική επιτήρηση
- διαρρύθμιση του χρόνου της ανθρώπινης δράσης (στέρηση της ελευθερίας διάθεσης του χρόνου του κρατουμένου)
- Η κατάσταση, στην οποία περιέρχεται το άτομο μέσω των τεχνικών πειθαρχίας, αποσκοπεί στην καθυπόταξη και τη χειραγώγησή του, προκειμένου μέσω της χειραγώγησης των ατόμων να επιτευχθούν συγκεκριμένοι πολιτικοί στόχοι. (Foucault)

το Πανοπτικόν του Τζέρεμι Μπένθαμ, 1791.

κυκλικής διάταξης κτίριο, στο κέντρο του οποίου προβλεπόταν ένας κυκλικός πύργος ως παρατηρητήριο. Τα κελιά των φυλακισμένων χωρίζονταν μεταξύ τους, ώστε να μην μπορούν ο ένας να βλέπει τον άλλον. Τα κελιά επέτρεπαν στο φως να εισχωρεί, ώστε να μην υπάρχει καμία σκοτεινή (κρυφή) γωνία. Ο φύλακας - επιτηρητής μπορούσε να βλέπει όλους τους φυλακισμένους ανά πάσα στιγμή από μικρά ανοίγματα στο παρατηρητήριο, με τρόπο που οι φυλακισμένοι να μην μπορούν να τον βλέπουν, και να μην μπορούν, στην ουσία, να αντιλαμβάνονται, αν όντως κάποιος τους παρατηρεί, ενώ γνώριζαν ότι βρίσκονταν υπό επιτήρηση. Το αποτέλεσμα ήταν η εσωτερική επιτήρηση από τους καταδίκους. Συμπεριφέρονταν δηλαδή διαρκώς σα να ήταν υπό επιτήρηση, ακόμη και αν στην πραγματικότητα δεν ήταν, π.χ. γιατί οι φύλακες δεν τους επιτηρούσαν εκείνη τη στιγμή. Έτσι, η συμπεριφορά τους μετασχηματιζόταν χωρίς να χρειαστεί η χρήση σωματικής βίας

Το Πανοπτικόν ..

- επιτρέπει ο κρατούμενος να είναι διαρκώς ορατός, να είναι αντικείμενο πληροφόρησης για τον επιτηρητή του, αλλά ποτέ υποκείμενο στο πλαίσιο μιας επικοινωνίας. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η αυτόματη λειτουργία της εξουσίας.
- Είναι ένας μηχανισμός που υποστηρίζει μια σχέση εξουσίας, ανεξάρτητη από εκείνον που την ασκεί (Foucault). Ο κρατούμενος γνωρίζει ότι βρίσκεται υπό διαρκή επιτήρηση, δεν υπάρχει ωστόσο ανάγκη να επιτηρείται πραγματικά, λόγω της κατασκευής του κτιρίου, που κρύβει από τους κρατούμενος τον φύλακα που τους επιτηρεί.
- Αυτό βεβαίως επενεργεί καθοριστικά στη συμπεριφορά των κρατουμένων. Το Πανοπτικόν λειτουργεί ως ένα εργαστήριο εξουσίας, αφού ακόμη και οι ίδιοι οι φύλακες - επιτηρητές, ανά πάσα στιγμή μπορούν να ελεγχθούν. Η αποτελεσματικότητά του έγκειται στο ότι μετασχηματίζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων

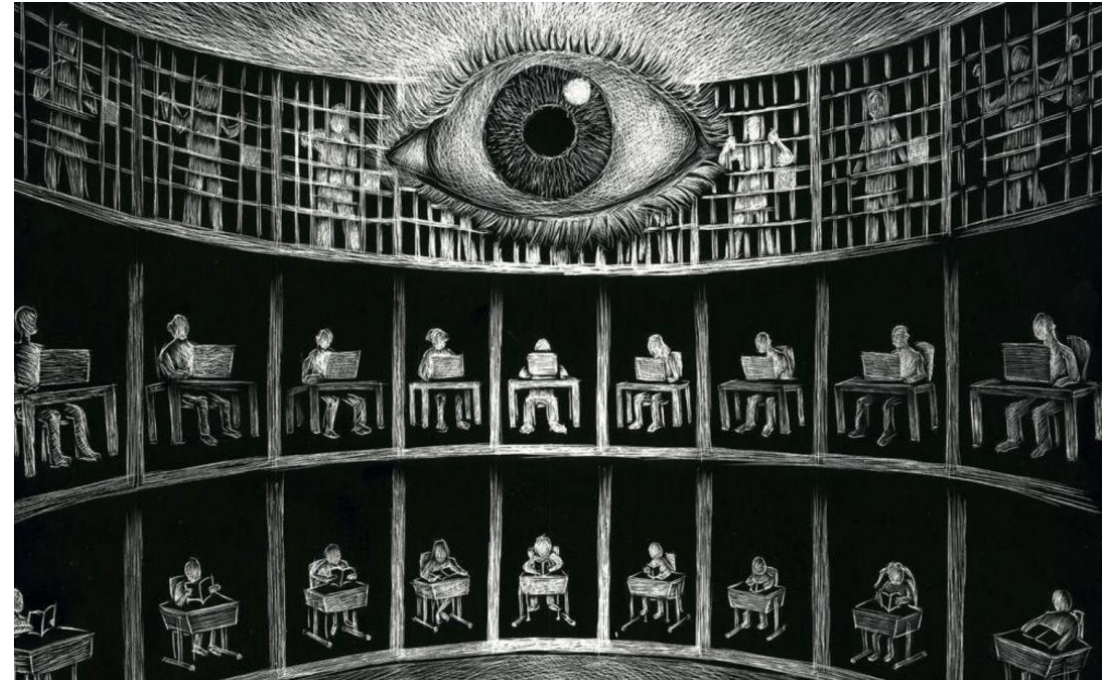
Το Πανοπτικόν στην Ελλάδα - φυλακές Κέρκυρας

- Ιδρύθηκε το 1836
- χωρητικότητα 240 κρατουμένων
- Οι φύλακες είναι σε θέση να παρακολουθούν οτιδήποτε συμβαίνει οποιαδήποτε στιγμή σε οποιαδήποτε ακτίνα ή πτέρυγα

Η ψυχολογική επίδραση της εφεύρεσης του πανοπτικού μηχανισμού

- Ο κρατούμενος δεν πρέπει να γνωρίζει αν όντως παρακολουθείται, και οι φύλακες μέσα στο παρατηρητήριο δεν φαίνονται, μπορεί δηλαδή το παρατηρητήριο να είναι και άδειο, υπάρχει ωστόσο, και οι φύλακες μπορούν να αναλάβουν την επιτήρηση ανά πάσα στιγμή. Έτσι, η εξουσία λειτουργεί με αυτόματο τρόπο, διότι ο κρατούμενος αποδέχεται (θέλοντας και μη) τους εξαναγκασμούς της εξουσίας, τους θέτει αυθόρμητα σε λειτουργία πάνω του, καθυποτάσσεται από μόνος του, χωρίς η εξουσία να χρειάζεται να ασκεί βία μέσω π.χ. βασανισμού, χωρίς να χρησιμοποιεί υλικό καταναγκασμό, κάγκελα, αλυσίδες, κλειδαριές. Ο κρατούμενος νιώθει ότι διαρκώς παρακολουθείται και προσαρμόζει αναλόγως τη συμπεριφορά του

κοινωνικός μετασχηματισμός--> κοινωνία επιτήρησης

- Σήμερα, έχει γίνει κατορθωτό, χάρη στην τεχνολογία, ένας μικρός αριθμός ανθρώπων ή ακόμη και ένας μόνον άνθρωπος, να μπορεί να βλέπει - παρακολουθεί - επιτηρεί - ελέγχει έναν απεριόριστο αριθμό ανθρώπων. Η κοινωνία έχει εξελιχθεί από 'κοινωνία θεάματος' σε μία 'κοινωνία επιτήρησης', στη λειτουργία της οποίας συμμετέχουμε, είτε το συνειδητοποιούμε, είτε όχι, όλες/όλοι.
- το σώμα έχει γίνει παραγωγική δύναμη στην υπηρεσία της πολιτικής εξουσίας
- *“Είμαστε πολύ λιγότερο Έλληνες απ’όσο νομίζουμε. Δεν βρισκόμαστε ούτε στις κερκίδες ούτε στη σκηνή αλλά μέσα στην πανοπτική μηχανή, επενδυμένοι από τα αποτελέσματα εξουσίας της που εμείς οι ίδιοι προεκτείνουμε καθώς αποτελούμε ένα γρανάζι της”*
- (Michel Foucault, Επιτήρηση και Τιμωρία. Η Γέννηση της Φυλακής. Μτφρ. Τάσος Μπέτζελος, Αθήνα 2011: 247).

Συμπεράσματα

- Αρχικά, η κράτηση προσώπων γινόταν ιδιωτικά, εντός των οίκων ή δημοσίων κτιρίων κτλ, και είχε προσωρινό χαρακτήρα. Δεν προβλεπόταν η φυλάκιση ως ποινή.
- Όταν η φυλάκιση σε δημόσια κτίρια άρχισε να επιβάλλεται ως ποινή, η φυλακή κατέστη μέρος της κοινωνικής ζωής. (εσωτερίκευση από την κοινωνία της υπόθεσης του κολασμού - σωφρονισμού). Οι φυλακές βρίσκονταν στο κέντρο των πόλεων, δίπλα στα δικαστήρια. Ήταν ανοικτά ιδρύματα, υπό την έννοια ότι μπορούσαν να τα επισκεφθούν συγγενείς των κρατουμένων που αυτοί φρόντιζαν για τη διατροφή των κρατουμένων, επίσης, πόρνες κτλ.
- 18ος αιώνας: Κατοχύρωση δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών==> Η φυλάκιση στερητική της ελευθερίας ποινή. Θεωρείται η 'ποινή των πολιτισμένων κοινωνιών'
- Πάντως, η φυλάκιση είχε καθιερωθεί και πριν ορισθεί νομοθετικά
- Σήμερα οι φυλακές είναι γεωγραφικά απομακρυσμένες με ελάχιστη σχέση με την κοινωνική ζωή. Αν και γίνονται προσπάθειες με διάφορα προγράμματα επανένταξης κτλ, οι κρατούμενοι επιτρέπεται να εκπαιδεύονται κτλ.
- Η καθιέρωση των πανοπτικών μηχανισμών οδήγησε σε κοινωνικό μετασχηματισμό που χρησιμοποίησε την ιδέα αυτή και σε άλλους κοινωνικούς θεσμούς, π.χ. εκπαίδευση, στρατό κτλ.

